

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: «ТУРЕЦЬКА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА НА

СУЧАСНОМУ ЕТАПІ»

Виконав студент:

II року навчання ОР Магістр
групи МВ-2м

спеціальності: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

П'яста Владислав Віталійович

Науковий керівник:

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних
відносин

Бойчук О.І.

Рецензент:

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних
відносин

Струтинська Т.З.

Допущено до захисту

« ____ » _____ 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ	7
1.1. Зовнішня політика Туреччини після Другої світової війни	7
1.2. Перехід від кемалістської моделі до «м'якої сили»	10
1.3. Вплив внутрішніх політичних процесів у Туреччині на зовнішньополітичний курс країни	13
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ	19
2.1. Відносини Туреччини із Європейським Союзом	19
2.2. Відносини Туреччини із США та НАТО	26
2.3. Політика на Близькому Сході (Сирія, Ірак, Іран)	31
2.4. Відносини з Україною (у контексті війни з Росією)	36
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ У 2020-Х РОКАХ	40
3.1. Концепція «Блакитної батьківщини»	40
3.2. Використання «м'якої сили» в зовнішній політиці Туреччини	45
3.3. Роль Туреччини у міжнародних організаціях	50
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження турецької зовнішньої політики зумовлена ключовою роллю Туреччини у геополітичних, економічних та безпекових процесах сучасного світу. Завдяки своєму стратегічному розташуванню між Європою та Близьким Сходом, а також членству в таких міжнародних організаціях, як НАТО, Туреччина виступає важливим регіональним гравцем і партнером глобальних акторів, зокрема США, Європейського Союзу та країн Близького Сходу. Науковий інтерес до зовнішньої політики Туреччини обумовлений не лише її участю у міжнародних альянсах, але й активною регіональною політикою, що включає дипломатичні, економічні та військові аспекти.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі сучасних тенденцій турецької зовнішньої політики, визначенні факторів, що впливають на її формування, та оцінці взаємовідносин Туреччини з ключовими міжнародними партнерами і організаціями.

Об'єкт дослідження - зовнішньополітична діяльність Туреччини в умовах сучасних глобальних і регіональних викликів.

Предмет дослідження - стратегічні пріоритети, механізми реалізації та особливості зовнішньої політики Туреччини на сучасному етапі.

Завдання дослідження включають:

- Визначення історичних передумов формування сучасної турецької зовнішньої політики.
- Аналіз впливу внутрішньополітичних процесів на зовнішньополітичний курс країни.
- Дослідження відносин Туреччини з ключовими міжнародними партнерами - США, ЄС та НАТО.
- Оцінку ролі Туреччини у регіональних конфліктах та глобальних безпекових процесах.

- Виявлення основних тенденцій та перспектив розвитку турецької зовнішньої політики на сучасному етапі.

Теоретичне значення. Це дослідження дозволяє не лише узагальнити наукові підходи до аналізу зовнішньої політики Туреччини, але й окреслити стратегічні виклики та можливості для її подальшого розвитку у контексті глобальної політики.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ

1.1. Зовнішня політика Туреччини після Другої світової війни

Після Другої світової війни зовнішня політика Туреччини пережила значну трансформацію: від прагнення нейтралітету в 1940-х роках до чіткого вибору західної орієнтації в наступні десятиліття. Одразу після війни Анкара, усвідомлюючи стратегічне положення між Радянським Союзом і Середземномор'ям, поступово відходила від «активного нейтралітету» й шукала гарантій безпеки через співпрацю зі Сполученими Штатами та європейськими державами. Першою відчутною віхою стало військове та політичне зближення з Заходом: участь у корейській кампанії та вступ до НАТО 1952 року закріпили Туреччину в системі західних безпекових інституцій, зміцнивши її статус опорної держави у південно-східній частині Європи й на Близькому Сході. Це рішення мало довготривалі наслідки: воно забезпечило Анкарі військову підтримку і економічні преференції, але також прив'язало турецьку безпеку до архітектури холодної війни.

У ході холодної війни (1950–1989) зовнішня політика Туреччини формувалася насамперед через логіку блокового протистояння. Анкара ставила пріоритет на стримування радянського впливу, інтеграцію в західні структури і підтримку стабільності в регіоні. Протягом цього періоду важливими компонентами політики були модернізація збройних сил, отримання військової та економічної допомоги від США і НАТО, а також активна участь у регіональних питаннях, де проекція сили й позиція Туреччини визначалися як елемент її національної безпеки. Водночас внутрішні чинники, такі як політична нестабільність, періоди військових переворотів та модернізаційні проекти, впливали на послідовність і оформлення зовнішньополітичних кроків анкарської еліти [4].

1970-ті роки стали тестом для турецької зовнішньої політики: найпомітнішим кейсом був кіпрський конфлікт 1974 року. Рефлекторно реагуючи на спробу перевороту, спрямованого на об'єднання Кіпру з Грецією, Туреччина розглянула військове втручання як необхідний крок для захисту турецької громади на острові і як реалізацію положень Лондонсько-заякійного режиму (Treaty of Guarantee). Операція 1974 року закріпила національну вигоду в політиці безпеки Анкари, але водночас створила тривалі дипломатичні ускладнення з ЄС, Грецією та низкою західних партнерів; Кіпр залишився одним із «національних питань», що систематично визначав зовнішньополітичні пріоритети Туреччини в наступні десятиліття.

Розпад двополярної системи наприкінці 1980-х - початку 1990-х змусив Анкару переглянути пріоритети та можливості. У 1990-х Туреччина стала активніше шукати економічних і політичних зв'язків у регіоні: інтенсифікація відносин із країнами Кавказу і Середньої Азії (після розпаду СРСР), прагнення інтегруватися в європейські інститути та початок переговорного процесу з ЄС визначали нову багатовекторність. Утім, саме в цей період стала більш помітною і «регіональна» логіка: Анкара не лише шукала партнерів для торгівлі та інвестицій, а й намагалася відігравати роль посередника в конфліктах регіону. Дослідники описують цей етап як перехід від класичної «західної» орієнтації до більш комплексної, багатовекторної зовнішньої політики, де поєднувалися європейські прагнення з регіональними інтересами й економічними ініціативами [15].

Початок ХХІ століття, а особливо прихід до влади Партії справедливості та розвитку (АКР) у 2002 році, приніс чергову трансформацію: турецька зовнішня політика стала більш активною та амбіційною. На рівні ідеології з'явилися дискусії про так званий «нео-османізм» - концепт, що підкреслює історичну і культурну присутність Туреччини в сусідніх регіонах і відродження впливу у сфері економічних, культурних та політичних зв'язків. Практично це вилилося у більш часті дипломатичні ініціативи, активну зовнішньоторговельну політику, розширення військових та гуманітарних

операцій поза кордонами (приклад - багаточисельні турецькі операції в північній Сирії починаючи з 2016 року) та прагнення позиціонувати Туреччину як «регіональну силу», здатну самостійно формувати безпекову й економічну архітектуру Східного Середземномор'я та Близького Сходу. Цей поворот супроводжувався як прагненням до більшої автономії від традиційних західних партнерів, так і напруженням у відносинах із ними.

Упродовж останнього десятиліття одним із найпомітніших проявів «перебалансування» стала співпраця з росією в питаннях безпеки й енергетики, яка іноді протирічила інтересам НАТО: приклад - контракт на постачання російської зенітно-ракетної системи С-400, поставки якої почалися в 2019 році і що спричинило санкції та дипломатичні ускладнення з США у 2020 році. Цей кейс демонструє, що сучасна турецька зовнішня політика поєднує елементи прагматичного багатопольярного партнерства з одночасним збереженням формальних зв'язків із Заходом - комбінація, яка породжує і можливості, і ризики [10].

Отже, еволюція зовнішньої політики Туреччини після Другої світової війни проходила через кілька послідовних, але іноді суперечливих фаз: від нейтралітету - до повної інтеграції в західні безпекові структури; від жорсткої орієнтації на НАТО - до багатовекторності і регіональної амбіції; від прагнення «західності» - до відродження більш «османо-історичної» ролі в сусідніх регіонах. На практиці це означає гібридну політику, де Анкара одночасно підтримує відносини з НАТО і Заходом, активізує зв'язки з сусідніми та мусульманськими державами, а також веде самостійну безпекову політику в сусідніх конфліктних зонах. Сучасні виклики (Сирія, Кіпр, енергетична конкуренція в Східному Середземномор'ї, відносини з росією та ЄС) роблять цю політику вразливою до зовнішніх шоків, але водночас надають Анкарі простір для маневру, якщо вона зможе поєднати стратегічну послідовність із гнучкістю тактичних рішень.

1.2. Перехід від кемалістської моделі до «м'якої сили»

Після завершення Другої світової війни зовнішня політика Туреччини формувалася в руслі кемалістської традиції, що визначала країну як світську, національну та західноорієнтовану державу. Вона спиралася на принципи, закладені Мустафою Кемалем Ататюрком: орієнтація на *sovereenist modernity*, пріоритет територіальної цілісності, обмежена участь у регіональних інтеграційних механізмах і жорсткий акцент на військовій безпеці. Кемалістська модель тривалий час розглядала дипломатію насамперед як інструмент виживання - у складному оточенні та під тиском геополітичних змагань холодної війни. Її ключові характеристики включали: уникання надмірних регіональних амбіцій, стриманість у питаннях культурної експансії, мінімізацію «ідеологічного» виміру зовнішньої політики й прискорену західну інтеграцію як гарантію модернізації. Туреччина позиціонувала себе передусім як форпост безпеки НАТО та бар'єр між Близьким Сходом і Європою, підкреслюючи роль стабільності та військового компоненту як основи міжнародного позиціонування.

Однак наприкінці ХХ - на початку ХХІ століття поступово визріла зміна ідеологічних засад зовнішньої політики, пов'язана з модернізацією політичної системи, появою нових соціальних груп, глобалізацією економіки та зміною геополітичних реалій після краху біполярності. Посткемалістська доба принесла реінтерпретацію ролі Туреччини як «центрової держави», що має політичний, історичний і культурний потенціал для впливу на регіони, з якими вона пов'язана - Балкани, Кавказ, Центральну Азію, Східне Середземномор'я, Близький Схід та Північну Африку. У центрі цієї трансформації з'явився концепт «м'якої сили», що означав перехід від надмірної залежності від військових інструментів до використання культурної, гуманітарної, освітньої, економічної та дипломатичної присутності в регіоні [19].

Класична кемалістська парадигма сприймала культурну дипломатію як другорядний елемент, не вважаючи її ефективним засобом впливу на сусідні

держави. Навпаки, новий підхід - який дослідники пов'язують із трансформацією поглядів політичних еліт у 1990–2000-х роках - побачив у культурній привабливості важливий інструмент зовнішньої політики. Багато наукових робіт підкреслюють, що основу зміни становили два процеси: по-перше, прагнення Туреччини закріпити свій статус регіонального лідера за допомогою м'яких механізмів, по-друге, еволюція ідентичності самої держави, яка перестала обмежувати себе жорстким світським націоналізмом і стала використовувати елементи османської спадщини, ісламської культури та гуманітарної дипломатії як інструменти міжнародного впливу.

Новий етап особливо помітний після приходу до влади Партії справедливості та розвитку у 2002 році. Дослідники оцінюють це явище як «поворот до багатовимірної дипломатії», що включав розвиток економічної присутності, культурного експорту та інституцій м'якої сили. Важливо, що в наукових працях наголошується: йдеться не про відмову від кемалістських принципів повністю, а про переосмислення їх у новому міжнародному контексті. Зберігаючи стратегічну співпрацю з ЄС і НАТО, Туреччина водночас активізувала політику у мусульманському світі, відновила історичні зв'язки з Балканами та Чорноморським регіоном і зробила економічну дипломатію ключовим інструментом свого зовнішнього впливу [19].

Культурно-дипломатичний компонент цієї стратегії засвідчує найочевидніший розрив із кемалістською моделлю. Якщо раніше турецька ідентичність у міжнародній площині формувалася навколо секулярності, модернізму та європейського зразка розвитку, то тепер у зовнішній політиці активно використовуються історичні наративи про османську спадщину, культурну спільність із мусульманськими народами та спільну цивілізаційну традицію з країнами Близького Сходу. Низка дослідників називає це «культурним неоосманізмом» - ніжною, ненасильницькою формою відновлення історичного простору впливу, яка ґрунтується на привабливості, а не на примусі. При цьому м'яка сила Туреччини не обмежується лише культурним аспектом: значну роль відіграють гуманітарні програми, освітні

стипендії, робота Турецького агентства зі співпраці та координації (ТІКА), розвиток телевізійного й кінематографічного експорту, створення мережі культурних центрів та міжнародних ЗМІ.

Турецька економічна дипломатія також стала інструментом м'якої сили, радикально відрізняючись від класичної кемалістської зовнішньої економічної політики, яка була стриманою і орієнтованою на внутрішню модернізацію. У XXI столітті Анкара почала розглядати ринки Близького Сходу, Африки й Центральної Азії як складову свого стратегічного простору. Турецькі інвестиції в будівельний сектор, виробництво, логістику та інфраструктуру стали складовою зовнішньополітичного впливу, оскільки формували залежності, сприяли відкриттю ринків і створювали мережі партнерств. Наукові праці підкреслюють: Туреччина не так змагається з регіональними державами за «силу», як конкурує за економічну присутність і символічний авторитет [5].

Також важливою складовою переходу від кемалізму до моделі м'якої сили стало формування нової зовнішньополітичної ідентичності, яку в науковій літературі часто описують як «самостійне позиціонування». На відміну від кемалістської епохи, коли міжнародні пріоритети визначала передусім логіка західної інтеграції, сучасна Туреччина прагне бути «архітектором регіону» й претендує на роль рівноправного партнера для великих держав. Використання м'якої сили - освітніх програм, гуманітарних місій, медіа, культурного впливу - дає змогу Анкарі формувати образ держави, яка не лише захищає власні інтереси, а й пропонує «альтернативну модель» розвитку. Частина дослідників трактує це як проєкцію «моделі турецької модернізації»: поєднання ісламу, економічного зростання, політичного плюралізму та прагматичної дипломатії.

Цей перехід не був одномоментним: він супроводжувався суперечностями, політичними коливаннями, конфліктами і кризами. Туреччина продовжує поєднувати елементи жорсткої сили (військові операції, безпекові ініціативи, стратегічне стримування) із засобами м'якої дипломатії.

Науковці наголошують, що ця гібридність - характерна риса сучасної дипломатії Анкари: у певних регіонах домінує гуманітарний вимір (Африка, Балкани), у інших - військова присутність (Сирія, Ірак, Східне Середземномор'я). Проте саме м'яка сила стала тим інструментом, який дав Туреччині змогу вийти за межі кемалістського обмеження, сформувати новий стиль впливу і стати активним гравцем на кількох регіональних аренах одночасно [11].

Отже, перехід від кемалістської моделі до концепції «м'якої сили» означав глибоку трансформацію турецької зовнішньої політики: від стриманості - до багатовимірності; від військової логіки холодної війни - до культурної та економічної дипломатії; від національної «фортеці» - до держави, що активно експортує власний культурний, гуманітарний і символічний капітал. Ця зміна стала можливою завдяки внутрішній політичній еволюції, глобальним процесам і прагненню Анкари здобути нову суб'єктність у міжнародній системі. М'яка сила не витіснила традиційні інструменти зовнішньої політики Туреччини, але стала її головною рисою у XXI столітті, заклавши основу для того, що сучасні дослідники називають «турецькою моделлю зовнішньої політики - між Заходом і власним цивілізаційним простором».

1.3. Вплив внутрішніх політичних процесів у Туреччині на зовнішньополітичний курс країни

Внутрішньополітичний розвиток Туреччини після Другої світової війни послідовно трансформував зовнішньополітичну поведінку держави, визначаючи її стратегічні орієнтири, інструменти впливу та загальний стиль дипломатії. Наукові дослідження підкреслюють, що жоден етап еволюції міжнародної ролі Туреччини не може бути зрозумілий поза контекстом її внутрішньої політичної динаміки: зміни режиму, посилення чи послаблення ролі військових, політична конкуренція, ідентифікаційні конфлікти,

економічне зростання або кризи - усе це формувало зовнішньополітичні пріоритети та обмеження. Турецька дипломатія ніколи не була стабільною чи одномірною; вона відображала рухливий баланс між секуляризмом і політичним ісламом, західною інтеграцією та незалежним регіональним курсом, прагматизмом і ціннісними підходами [14].

У ранній період холодної війни внутрішні політичні процеси визначалися домінуванням кемалістської еліти й роллю військових як «охоронців» республіканської моделі. Секулярний націоналізм, модернізаційний проект та побоювання внутрішньої дестабілізації спрямовували зовнішню політику на жорстку прив'язаність до Заходу. Членство в НАТО, структурна співпраця зі США, відмова від регіональних експериментів - усе це було продовженням внутрішньої логіки: потреби зміцнення режиму, стабільності та утримання військових від надмірного політичного втручання. Військові перевороти 1960, 1971 і 1980 років підтверджували ключову тезу: внутрішня політична конкуренція та конфліктність безпосередньо впливали на дипломатію, часто роблячи її більш консервативною та зорієнтованою на безпекові питання. Турецькі уряди зосереджувалися на мінімізації ризиків, що могли б підсилити внутрішню поляризацію: відмова від втручання в конфлікти Близького Сходу, обережність у питаннях Кіпру до 1974 року, дистанціювання від арабо-ізраїльського протистояння - ці обмеження диктувалися внутрішніми міркуваннями стабільності [2].

Починаючи з 1980-х років, внутрішня трансформація Туреччини прискорилась. Економічні реформи уряду Тургута Озала, лібералізація ринку, прихід нових бізнес-груп і посилення ролі Анатолії в політичній економії країни призвели до появи нового політичного класу. Саме він започаткував перші елементи активнішої та багатовекторної зовнішньої політики, яка відходила від жорсткого кемалістського ізоляціонізму. У наукових дослідженнях наголошується, що економічна модернізація внутрішньої структури Туреччини сформувала попит на відкритість зовнішніх ринків, нові

дипломатичні зв'язки, активнішу участь у регіональних ініціативах. Внутрішня трансформація, таким чином, стала каталізатором розширення зовнішньої політики - економічна лібералізація вимагала зовнішньої експансії та нових економічних партнерств.

1990-ті роки загострили внутрішні політичні суперечності - зокрема, між секулярною елітою та зростаючим політичним ісламом. Політична нестабільність, тиск військових на ісламістські партії, конфлікт на південному сході країни з РПК і численні коаліційні уряди позбавляли зовнішню політику цілісності. Туреччина в ці роки коливалась між курсом на глобальну інтеграцію і внутрішнім історичним страхом перед політичним ісламом як загрозою усталеному порядку. Невизначеність і часті зміни влади зумовили зовнішньополітичний мінімалізм: Анкара зосереджувалася на Кіпрі, боротьбі з курдським повстанням і прагнула зберігати рівновагу між США та ЄС. Науковці визначають це як період «стратегічної нерішучості», коли внутрішній конфлікт між модерністами, ісламістами та військовими паралізував зовнішньополітичні ініціативи.

Глибинний злам стався після 2002 року, коли до влади прийшла Партія справедливості та розвитку (ПСР). Її підйом був прямим наслідком внутрішніх соціально-економічних змін: появи анатолійської буржуазії, посилення малих і середніх підприємств, трансформації релігійних спільнот та запиту на демократизацію. Відповідно, зовнішня політика Туреччини стала відображенням нової внутрішньої соціальної бази. ПСР, на відміну від кемалістської еліти, була орієнтована на ширші регіональні зв'язки, культурну відкритість та м'яку дипломатію. Наукові роботи зазначають, що саме внутрішня соціальна зміна дала початок зовнішньополітичному активізму: Туреччина стала позиціонувати себе не лише як партнер Європи, а і як регіональний центр мусульманського світу, економічний гравець на Близькому Сході й посередник у низці конфліктів [12].

Важливо, що перші роки правління ПСР супроводжувалися відносною демократизацією, послабленням ролі військових і реформами, необхідними

для переговорів про вступ до ЄС. Саме ці внутрішні процеси визначили проєвропейську риторичну Туреччини у 2002–2007 роках. Європейський напрямок був не просто зовнішньополітичною метою, а способом посилення цивільної влади, обмеження впливу військових і модернізації інститутів. Науковці підкреслюють, що внутрішня логіка демократизації створила сприятливе підґрунтя для активної зовнішньої політики, яка набувала дедалі ширшого регіонального виміру.

Після 2007–2008 років внутрішня політична динаміка Туреччини зазнала значних змін, що безпосередньо позначилися на її зовнішньополітичному курсі. Консолідація влади ПСР, а згодом і персоналістський характер політичного керівництва призвели до переорієнтації зовнішньої політики від інклюзивної багатовекторності до більш прагматичної, інколи конфронтаційної моделі. У наукових публікаціях це описується як «перехід від ліберально-реформістської фази до етапу централізації влади», що вплинуло на дипломатію через зростання ролі безпекових і націоналістичних пріоритетів [12].

Події 2013 року - протести у парку Гезі - стали критичною точкою, коли внутрішній політичний режим почав трансформуватися у бік більшої авторитарної централізації. Втрати довіри до Західних партнерів, критика з боку ЄС і США, а також внутрішній дискурс про «зовнішнє втручання» змінили зовнішньополітичне сприйняття міжнародного середовища керівництвом Туреччини. Відтоді Анкара дедалі частіше трактувала зовнішню політику як продовження внутрішньої політичної боротьби. Це спричинило поглиблення дистанції з Європейським Союзом і зменшення ролі «європейського проєкту» у внутрішній легітимаційній моделі влади.

Спроба військового перевороту в липні 2016 року посилила цей тренд. Внутрішній шок, масові арешти, реформування армії, зміцнення президентської вертикалі й перехід до президентської системи після конституційного референдуму 2017 року істотно вплинули на міжнародну поведінку Туреччини. Науковці зазначають, що після 2016 року зовнішня

політика стала більш жорсткою, націоналістичною і спрямованою на демонстрацію автономності. Зросла роль військових операцій як елементу дипломатії, що стало продовженням внутрішніх безпекових тенденцій. Туреччина активізувала військові дії у Сирії, посилила активність у Лівії, Східному Середземномор'ї та на Кавказі, що відповідало новому внутрішньому курсу: підкреслити силу держави, утвердити регіональний статус і продемонструвати здатність діяти незалежно від великих держав.

Внутрішньополітичний союз між ісламсько-консервативними та націоналістичними силами, який сформувався після 2016 року, суттєво вплинув на геополітичні пріоритети Туреччини. У науковій літературі цей процес описують як «націоналістичну консервативну конвергенцію», що зумовила переорієнтацію від євроінтеграції до політики стратегічного балансування між глобальними центрами. Туреччина стала вибудовувати відносини з росією, Китаєм, Іраном та державами Перської затоки на основі прагматичних інтересів, тоді як відносини із Заходом набули більш конфліктного характеру. Ця трансформація була логічним продовженням внутрішніх політичних змін: влада використовувала зовнішньополітичну автономію як один із інструментів легітимації, підкреслюючи «незалежний шлях» країни та протиставляючи його «зовнішньому тиску».

Водночас внутрішньополітична поляризація та економічні труднощі дедалі частіше впливали на дипломатичні рішення. Зростання інфляції, турбулентність у фінансовому секторі та зниження довіри інвесторів змусили Анкару у 2021–2025 роках активізувати економічну дипломатію з Перською затокою, Північною Африкою та Центральною Азією. Економічна залежність від інвестицій країн Затоки стала наслідком внутрішньої кризи, але й визначила зовнішньополітичний курс: Туреччина пом'якшила позицію у відносинах з Саудівською Аравією, ОАЕ, Єгиптом і переорієнтувала частину дипломатичного ресурсу на економічні союзи. Це ще раз підтвердило ключову наукову тезу: внутрішня економічна ситуація в Туреччині є визначальним фактором зміни її зовнішньополітичної поведінки.

Іншим важливим внутрішнім чинником стало курдське питання, яке протягом десятиліть відіграло роль одного з головних каталізаторів зовнішньополітичних рішень. Будь-які зміни в переговорному процесі або загострення внутрішнього конфлікту впливали на політику Анкари в Іраку, Сирії та у відносинах зі США. Наукові праці підкреслюють, що жодна турецька операція в Сирії не була суто зовнішньополітичною: навпаки, вона виникала як наслідок внутрішньої безпекової логіки та політичної конкуренції між основними партіями [2].

У підсумку внутрішньополітичні процеси Туреччини сформували складну, багатовимірну й динамічну систему зовнішньої політики. Від кемалістської моделі та військового контролю - до періоду демократизації та лібералізації, а згодом до етапу централізації влади та націоналістичного піднесення - зовнішньополітичний курс Туреччини завжди був похідним від внутрішніх трансформацій. Науковці наголошують, що саме внутрішня логіка - баланс сил усередині еліт, економічні цикли, переосмислення національної ідентичності, суспільна поляризація чи консолідація - визначала характер дипломатії набагато більше, ніж зовнішні фактори. Туреччина стала прикладом держави, в якій внутрішні політичні процеси не просто впливають на зовнішню політику, а формують її основу, стиль і стратегічну спрямованість. У XXI столітті ця тенденція лише посилилася, роблячи зовнішньополітичний курс Анкари одним із найбільш гнучких, змінних і залежних від внутрішньої політичної динаміки серед держав регіону.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ

2.1. Відносини Туреччини із Європейським Союзом

Взаємини Туреччини з Європейським Союзом належать до найскладніших і водночас найдовших інтеграційних процесів у сучасній політичній історії Європи. Вони формувалися під впливом трансформацій внутрішнього політичного ладу Туреччини, зміни геополітичного середовища та еволюції самого ЄС. Наукові дослідження, присвячені цій темі (зокрема роботи Ф. Кізілтай), підкреслюють, що турецько-європейський діалог від самого початку мав подвійний характер: з одного боку, Анкара прагнула бути частиною європейського політичного простору, з іншого - ЄС поєднував політичну підтримку із значними застереженнями, пов'язаними з демократичними стандартами, правами людини, кіпрським питанням та міграційною політикою [13].

Перші кроки до інституціоналізованих відносин були зроблені ще 1959 року, коли Туреччина подала заявку на асоціацію з тодішнім Європейським економічним співтовариством. Підписання Угоди Анкара – ЄЕС (European Economic Community) 1963 року юридично закріпило довгострокову перспективу можливого членства, визначивши «передвступний» характер партнерства. Наукові джерела підкреслюють, що цей документ став фундаментом для всієї подальшої архітектури відносин: він передбачав створення митного союзу, поступову економічну інтеграцію та, що найважливіше, політичне зближення. Проте вже в цей період взаємини набули циклічності - періоди зближення чергувалися з напруженням, викликаним військовими переворотами в Туреччині, конфліктом на Кіпрі та внутрішніми реформами ЄС.

У 1995 році був укладений Митний союз - перший і досі єдиний випадок створення Європою такого формату співпраці з державою, що не є членом ЄС.

Цей крок поглибив економічну інтеграцію, значно збільшив взаємну торгівлю та прискорив структурні перетворення турецької промисловості. У науковій літературі зазначається, що Митний союз був компромісним рішенням: ЄС отримував стабільного економічного партнера у ключовому регіоні, тоді як Туреччина розраховувала, що економічне зближення пришвидшить політичну перспективу членства. Однак, попри зростання економічної інтегрованості, політична складова відносин залишалася суперечливою.

1999 рік став переломним: на саміті ЄС у Гельсінкі Турецьку Республіку офіційно визнали країною-кандидатом. Це формально підтвердило готовність Європейського Союзу розглядати Анкару як потенційного майбутнього члена після виконання критеріїв Копенгагена. У 2000-х роках Туреччина провела масштабні політичні й правові реформи: було обмежено роль військових у політичному житті, посилено незалежність судової системи, покращено механізми захисту прав людини та національних меншин. Європейська комісія у звітах 2002–2005 років визнавала ці зміни одними з наймасштабніших демократичних перетворень у новітній історії країни [13].

Переговори про вступ офіційно відкрили у 2005 році, однак саме з цього моменту почалася нова фаза складнощів. Попри початковий ентузіазм, процес швидко загальмував через низку структурних, політичних і ціннісних суперечностей. Одним із ключових чинників став кіпрський конфлікт, який ЄС трактував як тест на готовність Туреччини вирішувати територіальні спори дипломатичними засобами. Після відхилення греками-кіпріотами плану ООН (план Аннана), Туреччина фактично опинилася в ситуації, коли ЄС включив Республіку Кіпр до складу Союзу без врегулювання конфлікту, що надалі дозволило Нікосії блокувати низку переговорних глав.

Дослідники також наголошують на зміні політичної динаміки всередині самого ЄС. Після розширення 2004 та 2007 років зросла втома від подальшої інтеграції, а деякі держави - насамперед Франція та Австрія - почали відкрито заявляти, що Туреччина не повинна стати повноправним членом через «культурну несумісність» та різницю в рівні демократичних стандартів. Цей

підхід посилив напруження, адже Анкара трактувала такі заяви як політизацію та відхід від принципу рівності кандидатів.

Водночас упродовж 2010-х років Туреччина поступово змінила зовнішньополітичний курс, дедалі частіше віддаючи перевагу самостійним регіональним стратегіям, а не побудові відносин виключно через європейський вектор. Наукові джерела відзначають, що посилення ролі виконавчої влади, конституційна реформа 2017 року та загострення внутрішньополітичних суперечностей вплинули на сприйняття Туреччини ЄС та визначили подальшу еволюцію переговорного процесу.

У другому десятилітті XXI століття взаємини між Туреччиною та Європейським Союзом увійшли в найбільш суперечливий і водночас найвзаємозалежніший період за всю історію партнерства. Головними сферами перетину інтересів стали безпека, міграційна політика, енергетика, митне регулювання та регіональні конфлікти. Попри заморожування більшості переговорних глав про вступ, обидві сторони дедалі сильніше усвідомлювали, що не можуть ігнорувати взаємозалежність, яка сформувалася за десятиліття економічної, політичної й гуманітарної співпраці [20].

Одним із ключових політичних каталізаторів стала Сирійська криза, яка різко змінила характер відносин. Після 2011 року Туреччина опинилася в ролі держави, що прийняла найбільшу у світі кількість сирійських біженців, а міграційний тиск почав активно впливати на внутрішню політику ЄС. У 2015–2016 роках уклали низку домовленостей між Брюсселем і Анкарою, найбільш важливою з яких стала Спільна заява 18 березня 2016 року. Вона передбачала повернення нелегальних мігрантів із Греції до Туреччини, посилення контролю на кордонах, фінансову підтримку у розмірі 6 млрд євро для турецьких регіонів, що прийняли біженців, а також перспективу лібералізації візового режиму. У науковій літературі цей етап оцінюється як «інструменталізація взаємовигідної залежності»: Туреччина використовувала міграційний фактор як важіль впливу, водночас ЄС розглядав Анкару як ключового партнера для контролю своїх зовнішніх кордонів.

Попри певну стабілізацію міграційної ситуації, політичний діалог поступово ускладнювався. Після спроби державного перевороту в Туреччині у липні 2016 року Європейський Союз висловив занепокоєння щодо стану верховенства права, свободи медіа та незалежності судової системи. Згідно зі звітами Європейської комісії у 2016–2019 роках, країна відходила від демократичних стандартів, що стало однією з головних причин фактичного припинення переговорів про членство. У цей період Анкара дедалі активніше підкреслювала, що ЄС «не дотримується власних зобов'язань», зокрема щодо оновлення Митного союзу та візової лібералізації. Мінімальний прогрес спостерігався навіть у технічних сферах, які раніше вважали «аполітичними».

У 2010-х роках загострилися суперечності й у сфері регіональної безпеки. Відносини ускладнилися через розбіжності щодо курдського питання, операцій Туреччини на півночі Сирії, а також через енергетичну конкуренцію у Східному Середземномор'ї. Розробка газових родовищ біля Кіпру і створення Східносередземноморського газового форуму, до якого Туреччину не запросили, стали символами політичного відчуження. Анкара, у свою чергу, почала більш активно відстоювати свої претензії у сфері морського розмежування, що спричинило напруження у відносинах з Грецією й Кіпром - членами ЄС. У наукових працях підкреслюється, що ці конфлікти стали не стільки енергетичними, скільки політико-геостратегічними, віддзеркалюючи відсутність механізму довіри між Туреччиною та ЄС.

Іншим важливим напрямом були енергетичні проєкти. Попри кризові явища у політичному діалозі, Туреччина залишалася одним із ключових елементів європейської енергетичної архітектури. Газові коридори TANAP і TAP забезпечили ЄС альтернативними шляхами постачання енергоносіїв, що особливо актуалізувалося після загострення безпекових ризиків у Чорноморському регіоні. Таким чином, економічна логіка співпраці продовжувала діяти навіть за умов політичної стагнації.

У наукових джерелах також звертається увага на трансформацію сприйняття ЄС у турецькому суспільстві. Якщо початок переговорів про вступ

підтримували понад 70 % громадян, то в середині 2010-х ця цифра впала майже удвічі. Причинами стали зростання націоналізму, зміни конституційної системи, напруженість із ЄС, а також переконання, що Європейський Союз «не хоче бачити Туреччину членом». Паралельно посилювалася риторика турецької влади щодо «самодостатності» та «мультивекторності», а суспільні настрої змістилися у бік підтримки регіональної автономії держави у міжнародній політиці.

Попри це, економічна взаємозалежність залишається визначальною. ЄС - найбільший торговельний партнер Туреччини, а Туреччина - один із ключових ринків для європейських інвестицій. Це створює ситуацію, коли політичне напруження співіснує з глибокою економічною інтеграцією. Наукові джерела характеризують цей формат як «функціональну співпрацю без стратегічної довіри»: сторони зберігають стратегічний інтерес одна до одної, але не здатні узгодити довгострокову політичну візію.

У 2020-х роках взаємини Туреччини та Європейського Союзу характеризуються одночасним поглибленням прагматичної співпраці та збереженням політичної кризи довіри. Наукові джерела зазначають, що ці відносини перейшли у фазу «керованої напруги», за якої обидві сторони уникають радикального розриву, але й не демонструють готовності повернутися до повноцінного переговорного процесу щодо вступу. Головними причинами цього стали внутрішні політичні трансформації Туреччини, погіршення демократичних стандартів, а також структурні обмеження у самому ЄС, який дедалі обережніше ставиться до подальшого розширення.

Окремим викликом залишаються питання верховенства права, незалежності судової системи та медійного плюралізму у Туреччині. У звітах Європейської комісії за 2020–2023 роки регулярно фіксується відсутність прогресу в судовій реформі, широке застосування надзвичайних повноважень, тиск на опозицію та громадянське суспільство. Анкара, своєю чергою, розглядає критику ЄС як політично мотивовану й таку, що не враховує

специфіки регіональних загроз. Це породжує асиметричність очікувань: ЄС наполягає на поверненні до реформ початку 2000-х, тоді як Туреччина дедалі більше орієнтується на модель «суверенної демократії» та зменшення залежності від зовнішніх акторів [24].

Додатковий вплив на відносини справили епізоди конфліктної взаємодії у Східному Середземномор'ї та Лівії. Активізація Туреччини у сфері морської оборони, розширення зон пошукового буріння та стратегічна угода з Урядом національної згоди Лівії щодо делімітації морських кордонів спричинили негативну реакцію з боку Греції, Кіпру та низки європейських держав. Наукові дослідження підкреслюють, що ці події виявили дві фундаментальні суперечності: по-перше, відсутність єдиної позиції ЄС щодо Туреччини; по-друге, конфлікт між прагненням Анкари бути регіональною силою та обмеженнями, які пропонує європейська система безпеки.

Водночас співпраця у сфері безпеки і міграції продовжує відігравати роль стабілізатора відносин. ЄС і Туреччина зберігають дію Спільної заяви 2016 року, хоча обидві сторони періодично висловлюють незадоволення її імплементацією. Більшість європейських аналітиків визнає, що без залучення Туреччини неможливо контролювати східносередземноморський міграційний маршрут чи ефективно реагувати на нові хвилі переміщених осіб з Близького Сходу та Африки. Зі свого боку, Анкара використовує цей інструмент як аргумент у переговорах, домагаючись збільшення фінансування, оновлення Митного союзу та перегляду безвізових критеріїв.

Економічний вимір відносин залишається одним із найстабільніших. Митний союз, попри зростання політичних суперечностей, забезпечує інтенсивний торговельний обмін і високий рівень інтегрованості виробничих ланцюгів. ЄС є ключовим інвестором у турецьку економіку, а Туреччина - значним транзитним вузлом для газових і транспортних коридорів, що з'єднують Європу з Кавказом, Центральною Азією та Близьким Сходом. У науковій літературі поширена думка, що оновлення Митного союзу могло б стати «технократичним виходом» з політичного глухого кута, оскільки

переговори з цього питання не передбачають критеріїв членства й не потребують консенсусу з найбільш критично налаштованими державами ЄС.

Новим фактором взаємин стала зміна зовнішньополітичної ролі Туреччини після 2020 року. Її активне посередництво у війні між росією та Україною, участь у зерновій ініціативі, розширення співпраці з НАТО та стратегічні домовленості з різними регіональними акторами створили нові можливості для діалогу з ЄС. Частина європейських держав, насамперед Німеччина, Італія та Іспанія, відзначають необхідність прагматичного партнерства з Анкарою для забезпечення стабільності Чорноморського регіону. Водночас інші країни продовжують виступати проти відновлення переговорів про вступ, аргументуючи це незворотними змінами у внутрішньополітичній системі Туреччини.

У наукових дебатах точиться дискусія щодо майбутнього турецько-європейських відносин. Частина дослідників вважає, що процес вступу де-факто заморожений і потребує трансформації у нову форму партнерства - наприклад, «поглиблене стратегічне партнерство» або «гнучку інтеграцію», що включатиме оновлення Митного союзу, секторальні угоди, співпрацю в оборонній промисловості та цифровій економіці. Інші наполягають, що Туреччина, попри поточні труднощі, залишається важливою європейською державою, а перспективи членства не можна повністю виключати, оскільки ЄС має стратегічний інтерес підтримувати тісні зв'язки з країною, що контролює один із ключових геополітичних вузлів Євразії [24].

Отже, сучасні відносини Туреччини з Європейським Союзом можна охарактеризувати як багаторівневий і суперечливий процес, у якому економічна інтеграція та безпекові інтереси постійно стикаються з політичними розбіжностями й дефіцитом довіри. Попри кризові епізоди, сторони не відмовляються від діалогу, оскільки їхні стратегічні інтереси залишаються взаємопов'язаними. Майбутнє цього партнерства значною мірою залежатиме від внутрішніх трансформацій у Туреччині, здатності ЄС

виробити послідовну політику щодо Анкари та загальних тенденцій безпеки у Східному Середземномор'ї й Чорноморському регіоні.

2.2. Відносини Туреччини із США та НАТО

Відносини Туреччини зі Сполученими Штатами Америки та Північноатлантичним альянсом є одними з ключових аспектів сучасної турецької зовнішньої політики. Вони формувалися у контексті холодної війни та розвитку глобальної безпекової архітектури після Другої світової війни і залишаються стратегічно важливими, незважаючи на періоди криз і взаємних розбіжностей. Наукові дослідження (зокрема роботи Г. Гюрера) підкреслюють, що взаємини Туреччини зі США та НАТО визначаються поєднанням геополітичної необхідності, військової інтеграції та економічних факторів, водночас супроводжуючись складною динамікою суверенітету та національних інтересів.

Туреччина стала членом НАТО у 1952 році, у самому розпалі холодної війни, як стратегічний міст між Заходом та Близьким Сходом. Цей крок був зумовлений кількома факторами: геополітичним розташуванням на Балканах і у Чорноморсько-Східносередземноморському регіоні, потребою у захисті від радянської експансії, а також прагненням Анкари зміцнити міжнародну легітимність нового республіканського ладу після реформ Ататюрка. Членство в НАТО забезпечило Туреччині гарантії колективної безпеки, доступ до сучасних озброєнь і військових технологій, а також інтеграцію у трансатлантичну оборонну систему [1].

Паралельно розвивалися відносини з США. Перші десятиліття холодної війни характеризувалися високим рівнем співпраці: Туреччина отримувала економічну та військову допомогу через програми типу «План Маршалла», а американські військові інструктори сприяли модернізації турецької армії. Наукові джерела зазначають, що це період становлення «партнерства без альтернативи», коли обидві сторони сприймали один одного як ключового

союзника в глобальній системі безпеки. Особливо важливим був момент розміщення американських військових баз у Туреччині, зокрема на території Інжирліку, що стало стратегічним вузлом для контролю регіональних криз у Близькому Сході.

У 1970–1980-х роках відносини Туреччини з НАТО та США зазнавали численних випробувань. Політичні кризи у Туреччині, включаючи військові перевороти 1971 та 1980 років, а також конфлікти з Грецією щодо Кіпру 1974 року, створювали напруженість у трансатлантичних відносинах. США накладали обмеження на військову допомогу, що виливалося у тимчасове заморожування частини програм озброєння. Наукові аналізи підкреслюють, що ці суперечності показали, що турецький національний інтерес і стратегія НАТО можуть не завжди збігатися, особливо коли мова йде про регіональні конфлікти та національний суверенітет.

З початку 1990-х років, після закінчення холодної війни, Туреччина поступово переорієнтовує свій зовнішньополітичний курс. З одного боку, вона прагне зберегти союзницькі відносини з США і підтримувати військову інтеграцію в НАТО, з іншого - активізує власну регіональну політику на Близькому Сході, Кавказі та Середземномор'ї. Турецькі науковці та аналітики відзначають, що це був час наростання «мультивекторності» зовнішньої політики: Туреччина продовжує дотримуватися колективних оборонних зобов'язань, але водночас будує автономні стратегії реагування на регіональні виклики.

Особливу роль у взаєминах Туреччини з НАТО та США відіграє військова співпраця та участь у миротворчих операціях. Туреччина була і залишається одним із найбільших контингентів серед країн-членів НАТО, беручи участь у місіях у Афганістані, Косово та Лівії. Це підкреслює готовність Анкари виконувати союзницькі зобов'язання, одночасно використовуючи ці операції для зміцнення свого міжнародного статусу. Наукові джерела також підкреслюють, що активна участь у таких місіях

дозволяє Туреччині балансувати між регіональними амбіціями та трансатлантичними очікуваннями.

Разом із військовою співпрацею значну увагу приділяють і економічному та технологічному вимірам. США та НАТО виступають постачальниками передових технологій, спільних навчань та стратегічної підтримки у сфері оборонної промисловості. Проте напруження виникають через розбіжності щодо постачання озброєнь, включно з придбанням Туреччиною систем С-400 у росії, що спричинило критику з боку США та призвело до тимчасового виключення Анкари з програми F-35. Це демонструє, що союзницькі відносини залишаються гнучкими та залежать від поєднання політичних, економічних і безпекових факторів.

У 2010-х роках турецько-американські та турецько-натівські відносини зазнали нових випробувань через складну регіональну динаміку та внутрішньополітичні зміни в Туреччині. Особливо значущим чинником стало розгортання конфліктів у Сирії та Іраку, а також питання курдських формувань. Туреччина розглядала деякі протуркменські та курдські угруповання, що підтримувалися США, як загрозу національній безпеці. Це призводило до напруженості у двосторонніх контактах, адже Вашингтон підтримував частину з цих груп у боротьбі проти «Ісламської держави».

Водночас Туреччина продовжувала залишатися стратегічним партнером НАТО, зберігаючи військові бази та інфраструктуру, що є критично важливими для альянсу. Таким чином, Анкара використовувала своє членство як інструмент тиску на США та союзників у Європі для досягнення політичних цілей, включно з вимогою лібералізації санкцій та надання додаткових гарантій безпеки. Це стало проявом поєднання традиційного альянсного підходу з елементами «реалізації національного суверенітету» у зовнішній політиці [1].

Економічна та технологічна співпраця залишалася вагомим аспектом. США були постачальниками передових озброєнь, стратегічних програм та військових навчань. Однак придбання Туреччиною російських систем С-400 у

2019 році стало переломним моментом, що спричинило критику з боку США та тимчасове виключення Анкари з програми F-35. Це питання відображає фундаментальний конфлікт інтересів: Туреччина прагне забезпечити власну оборонну автономію та диверсифікацію джерел озброєнь, тоді як США й НАТО розглядають такі кроки як загрозу інтеграції в альянсні системи управління та сумісності озброєнь.

Паралельно Туреччина намагалася використовувати свою стратегічну позицію для просування ролі в регіональних переговорах. Наприклад, участь у зерновій ініціативі ООН, активна роль у Сирії та Лівії, а також контроль ключових транспортних і енергетичних коридорів дозволяли Анкарі виступати як незамінний партнер США та НАТО у вирішенні кризових питань. Наукові джерела зазначають, що Туреччина формує власну «м'яку і жорстку силу» всередині альянсу, поєднуючи військовий потенціал із політичним впливом.

Важливим фактором є внутрішньополітичний контекст Туреччини. Після 2016 року країна пройшла конституційну реформу, посилила виконавчу владу та зміцнила роль президента у формуванні зовнішньої політики. Це вплинуло на переговорну позицію Анкари у відносинах зі США та НАТО. Наукові дослідження підкреслюють, що зростання концентрації влади дозволило Туреччині діяти більш самостійно, навіть у конфліктних ситуаціях, не піддаючись прямому тиску союзників. Водночас це збільшило ризик загострення криз довіри, адже у НАТО очікують консенсусних рішень між усіма членами.

Військова співпраця у НАТО залишається ключовим стабілізатором. Туреччина бере участь у численних навчаннях і спільних операціях, включно з морськими патрулями у Східному Середземномор'ї та Чорному морі, що є важливим для протидії регіональним загрозам. Крім того, турецькі підрозділи інтегровані у планування альянсу, що дозволяє Анкарі залишатися стратегічно значимою, незважаючи на суперечності з окремими країнами-членами [26].

У 2020-х роках турецько-американські та турецько-натівські відносини продовжують перебувати в стані одночасної співпраці та напруженості. Ключовими факторами є регіональна безпека, геополітичні амбіції Туреччини, а також зміни в стратегічних пріоритетах США та Європи. З цього часу Туреччина дедалі більше орієнтується на політику «регулятора регіональних конфліктів», використовуючи як союзницькі механізми НАТО, так і двосторонні відносини з США для зміцнення свого впливу.

Однією з ключових сфер взаємодії залишаються військові операції та миротворчі місії. Турецькі підрозділи беруть участь у навчаннях НАТО в Чорноморському регіоні та Середземномор'ї, а також у спільних операціях з контролю морських шляхів. Водночас Анкара демонструє готовність до автономних дій, що не завжди узгоджуються з очікуваннями США та союзників. Прикладом є військові операції в Сирії, зокрема проти курдських формувань, яких підтримує Вашингтон. Цей конфлікт ілюструє, що Туреччина прагне балансувати між колективними інтересами альянсу та національною безпекою, що іноді призводить до криз довіри.

Іншим аспектом є технологічне та оборонне співробітництво. Після придбання Туреччиною систем С-400 Вашингтон обмежив участь Анкари у програмі F-35, а також наклав санкції на оборонну промисловість Туреччини. Це стало сигналом для НАТО та США, що союзницька інтеграція має обмеження, коли національні інтереси виходять на перший план. Туреччина, у свою чергу, наголошує на праві на стратегічну автономію та диверсифікацію оборонних джерел, що відображає прагнення країни діяти як регіональна сила та впливовий учасник глобальних безпекових процесів.

Важливим елементом відносин є економічна та енергетична співпраця. Туреччина слугує критично важливим транзитним вузлом для енергетичних коридорів, що забезпечують постачання газу з Кавказу та Центральної Азії до Європи, а США розглядають Анкару як стабілізуючий фактор у регіоні. Це створює ситуацію, коли економічна взаємозалежність і військова інтеграція формують основу співпраці, незважаючи на політичні суперечності.

Соціально-політичний контекст Туреччини також впливає на відносини з США та НАТО. Після 2016 року зміцнення президентської влади та концентрація повноважень у зовнішньополітичній сфері дозволяють Анкарі більш автономно визначати пріоритети. Це підвищує здатність Туреччини до самостійних рішень у кризових ситуаціях, але водночас зменшує простір для консенсусного вирішення питань у рамках НАТО.

Серед стратегічних напрямів партнерства виділяють контроль над міграційними потоками, участь у миротворчих операціях, протидію тероризму та боротьбу з регіональною нестабільністю. Туреччина використовує свою позицію як член НАТО і союзник США для досягнення зовнішньополітичних цілей, таких як посилення ролі в Сирії, Лівії, регіональних енергетичних проєктах та транзитних маршрутах. Це дозволяє Анкарі реалізовувати концепцію «мультивекторної політики», підтримуючи стратегічні альянси, але водночас зберігаючи здатність до автономних дій [26].

У підсумку, сучасні відносини Туреччини із США та НАТО характеризуються як багаторівневі й суперечливі. Вони поєднують глибоку військову інтеграцію та економічну взаємозалежність з періодичними кризами довіри та суперечностями щодо національних інтересів. Туреччина демонструє здатність діяти як активний союзник, одночасно відстоюючи стратегічну автономію та регіональні амбіції. Майбутнє цих відносин залежатиме від здатності США та НАТО адаптуватися до нових викликів у регіоні, а також від внутрішньої політики Туреччини, яка визначає її позицію у глобальній безпековій архітектурі.

2.3. Політика на Близькому Сході (Сирія, Ірак, Іран)

Політика Туреччини на Близькому Сході є одним із ключових напрямів її зовнішньої стратегії, оскільки саме цей регіон визначає значну частину безпекових ризиків, економічних можливостей та геополітичних амбіцій Анкари. Після початку трансформації турецької зовнішньої політики у 2000-х

роках, що супроводжувалася концепціями стратегічної глибини та «нуль проблем із сусідами», Туреччина прагнула утвердитися як центральний посередник між регіональними державами. Однак події Арабської весни, війна в Сирії, політична нестабільність Іраку й зростання впливу Ірану створили нові виклики, які змусили Анкару перейти до більш гнучкої, інколи жорсткої та мілітаризованої політики.

Одним із найбільш складних напрямів стала Сирія. Війна у цій країні не лише наблизила Туреччину до безпосередніх безпекових загроз, але й суттєво вплинула на її внутрішню політику через потоки біженців, загострення курдського питання та ризику поширення тероризму. На початковому етапі Туреччина підтримувала мирні перетворення та реформу сирійського політичного режиму, однак після ескалації конфлікту Анкара відкрито виступила проти влади Башара Асада. Туреччина надавала підтримку опозиційним силам, прагнучи встановити контроль над частиною північних територій, що межують із турецьким кордоном.

Особливу увагу Анкара приділяла курдським збройним формуванням у Сирії, які тісно пов'язані з Робітничою партією Курдистану. Турецьке керівництво розглядало діяльність цих угруповань як загрозу територіальній цілісності держави, тому проводило низку військових операцій («Щит Євфрату», «Оливкова гілка», «Джерело миру»), спрямованих на створення буферної зони вздовж кордону. У наукових дослідженнях наголошується, що ці операції мали подвійний характер: з одного боку - безпековий, з іншого - геополітичний, оскільки Туреччина прагнула обмежити вплив США та Росії на сирійську політичну архітектуру [6].

В Іраку турецька політика формувалася під впливом трьох важливих елементів: боротьби з курдським сепаратизмом, економічного партнерства та участі у стабілізаційних процесах. Північ Іраку, де розташований Курдський регіональний уряд, традиційно має значення для Туреччини з точки зору контролю над збройними структурами, що співпрацюють із РПК. Туреччина

здійснює регулярні військові операції на території Іраку, обґрунтовуючи їх необхідністю знищення баз РПК у гірських районах.

Водночас Ірак залишається важливим торговельним партнером Туреччини, а енергетичні зв'язки, зокрема поставки нафти з курдських територій до середземноморського порту Джейхан, створюють економічну взаємозалежність. Турецькі компанії активно працюють у сфері будівництва, логістики та торгівлі, що перетворює Ірак на один із ключових ринків для Анкари на Близькому Сході. Наукові джерела підкреслюють, що турецька політика в Іраку є прагматичною та багатоаспектною: попри конфлікти з Багдадом щодо військової присутності, Туреччина намагається зберегти канали економічної співпраці та впливу [8].

Іран займає особливе місце у стратегічних розрахунках Туреччини. Відносини між двома країнами історично поєднують елементи суперництва й партнерства. З одного боку, Туреччина і Іран належать до різних політичних і культурних моделей, а їхні регіональні амбіції часто стикаються. Суперечності особливо проявляються у Сирії, де Іран підтримує уряд Башара Асада та шіїтські угруповання, а також у боротьбі за вплив на Ірак і Кавказ. З іншого боку, Туреччина з Іраном мають значні економічні та енергетичні зв'язки, зокрема у сфері газопостачання.

Позиція Туреччини щодо іранської ядерної програми також має складний характер. Анкара формально підтримує режим нерозповсюдження, але виступає за дипломатичне вирішення питання та зняття санкцій, оскільки регіональна напруга безпосередньо впливає на її економіку та безпеку. Туреччина намагається відігравати роль посередника між Іраном і західними країнами, підкреслюючи необхідність політичного врегулювання без застосування силових методів.

Позиція Туреччини щодо Ірану історично поєднувала конкуренцію та прагматичне співробітництво. Обидві держави є регіональними центрами сили, що змагаються за вплив на простір від Кавказу до Перської затоки, але водночас підтримують економічні зв'язки та канали політичного діалогу.

Після 2000-х років Анкара поступово вибудовувала модель відносин, засновану на поєднанні енергетичної взаємозалежності та стримування. Іран став одним із ключових постачальників газу, що забезпечувало Туреччині стабільність енергетичного балансу, а Тегерану - важливий ринок збуту на тлі міжнародних санкцій. Однак стратегічна конкуренція проявлялася в різних контекстах, зокрема у Сирії, де країни підтримали протилежні сторони. Після 2011 року Іран інвестував військово-політичні ресурси у збереження режиму Башара Асада, тоді як Туреччина робила ставку на опозиційні сили. Це сформувало додаткові лінії напруження, хоча спільні механізми - наприклад, формат «Астана» - дозволяли втримувати керованість у відносинах і уникати прямого зіткнення [6].

Особливістю турецько-іранської взаємодії є те, що обидві країни одночасно співпрацюють у сфері безпеки та змагаються у сфері впливу. Ключовим питанням є курдський фактор. Іран має власне курдське населення та з осердям на території країни функціонують угруповання, які підтримують мережеві зв'язки з РПК. Це робить Тегеран важливим учасником ширшої регіональної системи, де курдський проєкт є елементом безпекової політики. Туреччина періодично закликала Іран до більш активної координації дій. Зокрема, окремі угоди щодо контролю кордону та обміну розвідданими дозволили зменшити активність повстанських структур у прикордонних районах. Така взаємодія не усуває конфліктності в інших сферах, але створює фундамент для підтримання мінімального рівня довіри.

Іншим важливим виміром є регіональна архітектура безпеки та конкуренція за лідерство. Після підписання ядерної угоди 2015 року Туреччина розглядала можливість розширення економічних зв'язків з Іраном, однак відновлення санкцій США в 2018 році ускладнило ці плани. Анкара опинилася між власними інтересами та зобов'язаннями в рамках НАТО. З одного боку, Туреччина прагнула уникнути різкого скорочення торгівлі, з іншого - необхідно було враховувати ризики вторинних санкцій. У цих умовах турецька політика набула ознак адаптивного балансування: країна зберігала

базовий рівень торговельного обміну, але водночас уникала відкритого підриву санкційного режиму. Це демонструвало стратегічну гнучкість Анкари, яка дозволила мінімізувати економічні втрати та не провокувати конфлікт з Вашингтоном.

У ширшому регіональному контексті політика Туреччини щодо Ірану є частиною боротьби за формування безпекового порядку на Близькому Сході. Обидві держави мають різні бачення політичного майбутнього Сирії, Іраку та Лівану. Туреччина підтримує модель, що орієнтується на обмеження іранської військово-політичної присутності та збереження власного впливу через союзні групи. Іран, натомість, прагне закріпити мережу партнерств, що діє у форматі так званої «осі опору». Після 2020 року конкуренція загострилася в Іраку, де Туреччина зміцнила свою військову інфраструктуру для операцій проти РПК, а Іран активно впливає на політичні процеси через пов'язані сили у парламенті та силові структури. Водночас обидві держави намагаються уникати прямої конфронтації, оскільки це може дестабілізувати внутрішню політику та створити ризики для регіональної торгівлі [25].

Сирійська криза стала ключовою точкою, де турецька політика набула максимально комплексного характеру. Поєднання військових операцій, підтримки місцевих союзних структур та дипломатичних ініціатив дозволило Анкарі сформувати власний «пояс впливу» на півночі Сирії. Ця стратегія спрямована на стримування курдських збройних формувань, створення буферної зони та повернення частини сирійських біженців. Проте довгострокова стабільність залежить від домовленостей із росією та Іраном - двома державами, що виступають гарантами режиму Асада. Туреччина змушена враховувати їхні позиції, що формує складну багаторівневу систему балансування.

Загалом політика Туреччини на Близькому Сході визначається поєднанням прагматизму, безпекових пріоритетів та регіональної конкуренції. У Сирії та Іраку ключову роль відіграє протидія курдським збройним структурам, тоді як щодо Ірану домінує стратегія обережного зближення без

відмови від стримування. Поєднання твердих і м'яких інструментів, активна дипломатія та військова присутність дозволяють Анкарі зберігати впливовість у регіоні, проте внутрішня складність близькосхідних конфліктів робить будь-які довгострокові рішення вразливими до змін - як політичних, так і безпекових.

2.4. Відносини з Україною (у контексті війни з Росією)

Відносини Туреччини з Україною в контексті повномасштабної агресії росії стали одним із ключових напрямів турецької зовнішньої політики. Нові геополітичні умови, що сформувалися після 2022 року, визначили для Анкари необхідність балансувати між підтримкою України та збереженням стратегічних зв'язків із Москвою. Туреччина зайняла позицію, яку можна охарактеризувати як «активний нейтралітет»: вона допомагає Україні в низці критично важливих сфер, але при цьому уникає прямої конфронтації з росією, з якою пов'язана енергетично, економічно й регіонально [9].

Одним із найпомітніших чинників співпраці між Україною та Туреччиною є військово-технічна взаємодія. Турецькі безпілотники Bayraktar TB2 стали символом оборони України, відігравши значну роль у перші місяці війни. Виступаючи як інноваційний інструмент ведення бойових дій, вони стали прикладом того, як військові технології Туреччини здатні впливати на динаміку конфлікту. Важливим також є те, що військова співпраця двох держав має не разовий, а довгостроковий характер. Створення в Україні заводу з виробництва безпілотників, запланованого турецькою компанією Baykar, підтверджує стратегічність цього партнерства та прагнення до технологічної інтеграції. Такий проєкт має подвійний ефект: він посилює оборонні спроможності України й одночасно робить Туреччину одним із ключових гравців у європейському оборонно-промисловому комплексі.

Окрім військової підтримки, Туреччина бере активну участь у наданні Україні гуманітарної допомоги. Турецькі державні структури та гуманітарні

організації направляли продовольство, медикаменти, мобільні модулі для тимчасового розміщення, а також підтримували різні соціальні ініціативи. Турецькі агенції співпраці, зокрема ТІКА, продовжують реалізовувати проєкти розвитку у сферах охорони здоров'я, освіти та інфраструктури в українських регіонах, найбільш постраждалих від російської агресії.

На дипломатичному рівні Туреччина намагається відігравати роль посередника. Анкара неодноразово пропонувала свої платформи для переговорів між Києвом і Москвою, наголошуючи на необхідності політичного врегулювання. При цьому Туреччина є однією з небагатьох держав, які зберігають відкриті комунікаційні канали з обома сторонами конфлікту. Такий підхід дозволяє їй позиціювати себе як «міст» між регіональними інтересами, водночас зміцнюючи свій імідж ключового посередника в Чорноморському регіоні [9].

Не менш важливим є економічний вимір двосторонньої співпраці. З початку війни Туреччина стала одним із важливих торговельних партнерів України, зберігаючи інтенсивність товарообігу попри логістичні труднощі. Україна й Туреччина посилюють співпрацю в аграрному секторі, будівництві, відбудові інфраструктури та логістиці. Турецькі компанії активно долучаються до реконструкції українських доріг, мостів і будівель, пропонуючи своє технологічне обладнання, фахівців та інвестиційні ресурси.

При цьому Туреччина не відходить від політики стратегічного балансу. Вона уникає участі в санкційних механізмах проти росії, продовжує економічну співпрацю з Москвою та зберігає з нею діалог у сфері енергетики, зокрема щодо поставок газу та функціонування АЕС «Аккую». Така позиція відображає прагматичний підхід зовнішньої політики Анкари, що дозволяє їй зберігати стабільність усередині країни, уникати ескалації напруженості та водночас підтримувати Україну у ключових сферах.

У 2024–2025 роках турецько-українські відносини ще більше поглибилися завдяки зростанню політичного діалогу, активним проєктам відбудови та посиленню співпраці в оборонно-промисловому секторі.

Турецький бізнес активно інвестує в українську інфраструктуру, логістичні хаби та енергетичні проєкти. Для Туреччини таке партнерство є можливістю зміцнити свій економічний вплив у регіоні, розширити ринки своєї продукції й підвищити роль у процесі післявоєнної відбудови [16].

Водночас Туреччина неодноразово наголошувала, що прагне уникати будь-яких кроків, які могли б привести до прямої ескалації з росією. Тому її політика має обмежувальний характер, особливо коли йдеться про використання Україною окремих видів озброєння, постачання якого Анкара вважає такими, що можуть суттєво загострити регіональну ситуацію. Це ще раз підкреслює, що Туреччина продовжує діяти в межах концепції багатовекторного балансу, намагаючись одночасно не втратити стратегічного партнерства з росією та підтримувати Україну.

Одним із ключових дипломатичних завдань Туреччини є стабілізація Чорноморського регіону. Анкара зацікавлена в забезпеченні безпеки морських коридорів, контролі над міграційними та енергетичними потоками, а також у збереженні власної ролі регіонального лідера. Співпраця з Україною дозволяє Туреччині посилити свої позиції в Чорноморському басейні, а також створити нові канали впливу на європейську політику безпеки.

Туреччина також відіграла важливу роль у питаннях продовольчої безпеки, зокрема в реалізації зернових ініціатив. Незважаючи на складні переговори та інколи жорсткий тиск з боку росії, Анкара намагалася підтримувати канали експорту українського зерна через Чорне море, що стало критично важливим для світових ринків та стабільності продовольчої системи багатьох країн.

У політичному вимірі Туреччина підтримує територіальну цілісність України, зокрема щодо Криму та окупованих територій. Значною складовою є її роль у підтримці кримськотатарської спільноти, історично пов'язаної з Туреччиною. Анкара не визнає анексію Криму та послідовно виступає за захист прав кримських татар, що зміцнює її імідж партнера, чутливого до питань прав людини та національних громад [3].

Таким чином, відносини України та Туреччини є багатозаровими й стратегічно важливими для обох сторін. Для України Туреччина залишається одним із найвпливовіших партнерів у Чорноморському регіоні - постачальником технологій, інвестицій та політичного посередництва. Для Туреччини ж партнерство з Україною - це можливість зміцнити власні геополітичні позиції, посилити оборонно-промислову співпрацю й реалізовувати регіональну політику, спрямовану на утвердження ролі Анкари як центрального гравця між Європою, Азією та Чорноморським басейном.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ У 2020-Х РОКАХ

3.1. Концепція «Блакитної батьківщини»

Концепція «Блакитної батьківщини» стала одним із найпомітніших елементів сучасної геостратегії Туреччини, демонструючи перехід країни від регіональної обмеженості до активного морського проектування сили. Вона виникла як результат еволюції національної безпекової думки, спроби переосмислити роль країни у Середземноморському, Егейському та Чорноморському басейнах, а також реакції на довгострокові територіальні суперечності та енергетичні виклики. Поняття «Mavi Vatan» об'єднує політичну, військову, економічну й символічну площину, а тому стало фундаментом для пояснення більш асертивної поведінки Анкари на морських театрах.

Генезу доктрини зазвичай пов'язують із 2000-ми роками, коли турецькі військово-морські теоретики - зокрема адмірала Джем Гюрденіз та Джихат Яйджи - запропонували нову парадигму сприйняття морського простору як ключового елемента національної могутності. Ідея полягала у тому, що Туреччина, оточена трьома морями, має формувати свою безпекову ідентичність не лише як континентальна, а й як морська держава, здатна контролювати комунікації, енергетичні ресурси та забезпечувати перевагу у прикордонних водах. Поступово концепція трансформувалася з вузьковійськового підходу у комплексну національну доктрину, яка увійшла в політичний дискурс і була офіційно підтримана на державному рівні у 2010-х роках [17].

У центрі «Блакитної батьківщини» - прагнення Анкари до розширеного тлумачення своїх морських прав, зокрема виняткових економічних зон та континентального шельфу. Турецькі стратеги наголошують, що чинна архітектура міжнародного морського права, зокрема Конвенція ООН з

морського права 1982 року, недостатньо враховує географічну специфіку регіону та, на думку Анкари, створює дисбаланс у відносинах із сусідніми державами, насамперед Грецією. Саме тому Туреччина не є стороною UNCLOS, обґрунтовуючи це традиційно несприятливими умовами для держави з протяжною береговою лінією, оточеної численними грецькими островами. У межах доктрини висувається теза, що справедливе розмежування має базуватися не на формальному принципі островів, а на «пропорційності» та «ефективній береговій лінії» [7].

У практичному вимірі «Блакитна батьківщина» охоплює кілька ключових акцентів. Перший - активне зміцнення Військово-морських сил Туреччини, зокрема розвиток національного суднобудування, безпілотних морських платформ, підвищення автономності флоту та розгортання морських баз у стратегічних регіонах. Такі проекти, як флагманське універсальне десантне судно TCG Anadolu, фрегати класу Istanbul, підводні човни нового покоління та програми створення власних корветів, є безпосереднім відображенням концепції. Флот у цьому контексті розглядається не лише як військова структура, а як інструмент демонстрації статусу та політичної волі.

Другий акцент - енергетична безпека. Східне Середземномор'я перетворилося на арену конкуренції після виявлення великих покладів природного газу. Туреччина, не маючи прямих доступних для розробки родовищ, прагне забезпечити для себе сприятливе розмежування морських зон та можливість брати участь у енергетичних проєктах регіону. Саме ця логіка стала підґрунтям для підписання меморандуму між Туреччиною та Лівією у 2019 році щодо делімітації морських просторів. Документ викликав гостру реакцію Греції, Кіпру, Єгипту та ЄС, проте з погляду «Блакитної батьківщини» він є інструментом легітимації турецької присутності у регіоні та демонстрацією здатності формувати нові політичні альянси.

Третій елемент - проєкція сили у регіональних конфліктах, де флот виступає гарантом турецьких операцій та логістики. Роль морських сил стала помітною у Сирії, у підтримці уряду Лівії, у демонстраційних операціях

поблизу Кіпру, а також у супроводженні бурових і розвідувальних суден. У цьому сенсі концепція перетворює Туреччину на суб'єкта, що здатен впливати на регіональний баланс не лише на суші, а й у морському просторі, створюючи багатовимірну систему сили.

Ідеологічно «Блакитна батьківщина» інтегрується у ширший дискурс турецької політичної еліти щодо «самодостатнього та багатовекторного» зовнішньополітичного курсу. Внутрішньополітично концепція зміцнює образ держави, що відроджує морську велич та протистоїть зовнішньому тиску. Для частини суспільства вона стала символом модернізованого патріотизму, який поєднує безпекові прагнення з амбіціями регіонального лідера.

Подальше розгортання концепції «Блакитної батьківщини» супроводжується зростанням її впливу на регіональні безпекові процеси. Оскільки вона змінює звичну логіку морської взаємодії у Східному Середземномор'ї, Егейському морі та на Чорному морі, реакція сусідніх держав нерідко є гострою, а інколи - конфронтаційною. Найбільше напруження спостерігається у грецько-турецьких відносинах. Анкара критично ставиться до того, що низка грецьких островів розташована в безпосередній близькості до турецького узбережжя, але має великі морські зони згідно з міжнародним морським правом. Це, на думку турецьких стратегів, створює «несправедливі» умови доступу до ресурсів та обмежує свободу маневру в Егейському морі [7].

Греція, навпаки, наголошує, що міжнародні норми гарантують повноцінні права островів на територіальні води й виняткові економічні зони. Протистояння доповнюється суперечками щодо демілітаризованого статусу окремих грецьких островів, повітряного простору, а також питань, пов'язаних із розвідкою вуглеводнів поблизу Кіпру. У цьому контексті концепція «Блакитної батьківщини» сприймається Афінами як інструмент ревізійонізму, що не лише ставить під сумнів чинні угоди, а й посилює ризики неконтрольованої ескалації.

Не менш значущою є позиція Європейського Союзу, який розглядає східносередземноморські суперечності у ширшому контексті енергетичної безпеки та внутрішньої солідарності блоку. ЄС критикує односторонні дії Туреччини, однак одночасно прагне утримувати діалог через стратегічну вагу Анкари - і як партнера у сфері міграції, і як важливого члена НАТО. Це створює амбівалентність позицій: засудження певних турецьких кроків поєднується з прагматичним збереженням каналу комунікації.

Суперечки в Східному Середземномор'ї також тісно переплетені з кипрським питанням. Туреччина визнає лише Турецьку Республіку Північного Кіпру, що формує власні претензії до морських зон та енергетичних ресурсів. Діяльність турецьких бурових суден у водах, які Кіпр вважає своїми, стала одним із найбільш конфліктних моментів останніх років. З погляду Анкари, це прояв захисту прав турків-кіпріотів, тоді як офіційний Нікосія трактує ці дії як порушення суверенних прав Республіки Кіпр.

На Чорному морі доктрина «Блакитної батьківщини» отримує іншу конфігурацію. Тут Туреччина діє обережніше, зберігаючи статус-кво, що встановилося на основі Конвенції Монтрьо 1936 року. Водночас Анкара активно модернізує свій чорноморський флот, зміцнює інфраструктуру, бере участь у морських операціях НАТО (в окремих форматах) та підтримує безпекові ініціативи у регіоні. Після 2022 року важливість Чорного моря різко зросла через російсько-українську війну, і Туреччина опинилася в ролі держави, що одночасно дотримується балансу, але намагається утвердити власний авторитет у сфері морської безпеки [21].

Стратегічні наслідки «Блакитної батьківщини» охоплюють не лише безпековий і правовий виміри, а й економічний. Туреччина намагається диверсифікувати власне енергопостачання, щоб зменшити залежність від імпорту вуглеводнів. Тому участь у проєктах з видобутку газу в Східному Середземномор'ї, а також можливість розширення морських шляхів постачання є важливими складовими національної енергетичної стратегії. Навіть якщо частина розвідуваних покладів поки не доведена як комерційно

ефективна, сама участь у геоенергетичних процесах дає Туреччині важелі впливу на політичні рішення сусідів.

Окремим аспектом є посилення національних можливостей у сфері військово-морської промисловості. Туреччина робить ставку на індустріальну автономність, нарощуючи виробництво власних кораблів, БПЛА морського базування, сенсорних систем та озброєння. Це не лише зменшує залежність від іноземних постачальників, а й формує експортний потенціал. Турецькі суднобудівні підприємства вже отримують контракти від країн Близького Сходу, Азії й Африки, що інтегрує морський сектор у ширшу економічну й дипломатичну стратегію Анкари.

У внутрішньополітичному вимірі «Блакитна батьківщина» стала фактором консолідації еліт, оскільки створює відчуття національного проєкту, спрямованого на посилення ролі країни у світі. Її підтримують як урядові кола, так і частина військових, а також значний сегмент громадськості. Поширення цієї концепції у медіа та освітньому просторі формує символічний образ Туреччини як морської держави, що здатна відстоювати свої інтереси в умовах складної геополітичної конкуренції.

Попри це, доктрина має і певні ризики. Надмірна концентрація на силовому компоненті може ускладнити дипломатичні рішення та призвести до подальшої поляризації відносин із сусідами. Крім того, створення нових морських альянсів, зокрема між Грецією, Кіпром, Єгиптом та Ізраїлем у межах енергетичних проєктів, - частково є реакцією на турецькі дії. Вони можуть змінити баланс сил не на користь Анкари та звузити її можливості впливу на енергетичну політику регіону [21].

Незважаючи на це, концепція «Блакитної батьківщини» продовжує розвиватися, стаючи одним із основних напрямів стратегічної думки Туреччини. Її подальша доля залежатиме від кількох чинників: здатності Анкари підтримувати баланс між асертивністю та дипломатією; ефективності внутрішніх економічних реформ, що забезпечують фінансування флоту; стабільності регіонального безпекового середовища; а також ролі Туреччини

в НАТО та відносин із великими державами. У будь-якому разі доктрина «Mavi Vatan» уже стала ключовим інструментом формування нової морської ідентичності Туреччини та визначатиме її поведінку у Середземноморському й Чорноморському регіонах у середньостроковій перспективі.

3.2. Використання «м'якої сили» в зовнішній політиці Туреччини

З початку XXI століття Туреччина істотно трансформувала свою зовнішню політику, змістивши акценти від жорстко структурованої кемалістської дипломатії до підходу, що поєднує традиційні механізми впливу з інструментами «м'якої сили». Поступовий розворот до культурно-цивілізаційної дипломатії став можливим завдяки зміцненню внутрішньої політичної стабільності у період перших урядів Партії справедливості та розвитку, економічному зростанню та амбіціям Анкари посилити свій статус регіонального лідера. Відтак концепція «м'якої сили» перетворилася на системний інструмент у стратегії Туреччини, який дозволив розширити дипломатичну присутність, підвищити привабливість на міжнародній арені та зміцнити вплив у мусульманському світі, на Балканах, у країнах пострадянського простору й Африки [18].

Одним із ключових каналів проєкції м'якої сили стала культурна дипломатія. Туреччина активно використовує історичні та цивілізаційні наративи, апелюючи до спадщини Османської імперії, що дає можливість вибудовувати символічні зв'язки з народами Близького Сходу, Північної Африки і Балкан. Цей підхід набув інституційного виміру через діяльність агенцій культурного обміну, програм міжнародної освіти, ініціатив з реставрації архітектурних пам'яток та підтримку ісламських культурних центрів за кордоном. Туреччина не лише позиціонує себе як сучасну мусульманську державу з розвиненою економікою, але й як спадкоємця широкої історичної традиції, що дозволяє їй зберігати легітимність у регіонах, колись пов'язаних з османським простором.

Важливу роль у зміцненні культурного впливу відіграють турецькі медіа. Телесеріали, створені переважно приватними продюсерськими компаніями, стали одним із найпотужніших каналів формування позитивного іміджу Туреччини. Їхній успіх у арабських країнах, на Балканах, у Центральній Азії та Латинській Америці посилив інтерес до турецької мови, сучасного стилю життя та туристичних локацій. Культурні образи, поширені через медійний контент, формують м'який, емоційний зв'язок між Туреччиною та іноземною аудиторією, виступаючи своєрідним «культурним експортом». Зростання популярності турецького кінематографу та музики також сприяє поширенню елементів турецької культури, що поглиблює впізнаваність країни та підсилює довіру до її зовнішньополітичних наративів [18].

Освітня дипломатія стала ще одним важливим напрямом використання м'якої сили. Туреччина відкрила програми стипендій для іноземних студентів, а також сприяє діяльності турецьких університетів за кордоном і створенню спільних освітніх платформ. Навчання іноземних громадян у турецьких закладах вищої освіти формує лояльні спільноти випускників, які у подальшому займають посади у державному управлінні, бізнесі чи академічному середовищі своїх країн. Освітні програми дають можливість Туреччині формувати культурні й професійні зв'язки з молодими елітами інших держав, прив'язуючи їх до турецького дискурсу та створюючи підґрунтя для політичної та економічної співпраці в майбутньому.

Значну увагу Туреччина приділяє розвитку гуманітарної дипломатії. Країна посилена свою роль у міжнародній системі допомоги, особливо у регіонах, що переживають конфлікти або природні катастрофи. Турецькі благодійні фонди, як державні, так і приватні, здійснюють масштабні гуманітарні ініціативи у Сирії, Сомалі, Афганістані, М'янмі та інших державах. Туреччина позиціонує себе як «гуманітарна держава», що підтримує нужденних без політичних умов, що допомагає зміцнити довіру й позитивне сприйняття країни серед локальних громад. Такий підхід сприяє формуванню

іміджу Туреччини як стабільного партнера та захисника мусульманських спільнот [20].

Окреме місце у турецькій м'якій силі займає релігійна дипломатія. Активна робота офіційної установи Diyanet у країнах Європи, Африки та Близького Сходу спрямована на підтримку мусульманських общин, будівництво мечетей, відправлення імамів та поширення релігійної освіти. Така діяльність має подвійний ефект: зовнішній, який полягає у зміцненні впливу Туреччини як авторитетного центру ісламської думки, і внутрішній, оскільки демонструє турецьким громадянам символічну силу держави на міжнародній арені. Релігійна дипломатія посилює культурну присутність Туреччини, водночас розширюючи поле її політичного маневру у взаємодії з окремими державами.

Політика «нуль проблем із сусідами», започаткована на початку 2000-х років, створила сприятливе середовище для впровадження інструментів м'якої сили. Хоча з часом ця концепція зазнала трансформації під впливом регіональних конфліктів, її гуманітарний і культурно-політичний вимір продовжує впливати на зовнішньополітичні стратегії Туреччини. Навіть у контексті збройних конфліктів або загострення дипломатичних відносин Анкара намагається зберігати канали комунікації через культурні й гуманітарні механізми, що дозволяє компенсувати частину втрат політичного капіталу.

Відповідно застосування м'якої сили стало невід'ємним елементом зовнішньої політики Туреччини, що дозволило їй поєднати економічну взаємодію, культурну присутність, освітню співпрацю та гуманітарні ініціативи у єдину стратегічну модель. Завдяки цьому Туреччина змогла сформувати широку мережу впливу, створити позитивну міжнародну ідентичність та зміцнити власні дипломатичні позиції без прямого використання силового тиску.

Розширення географії впливу Туреччини за допомогою м'якої сили у XXI столітті значною мірою пов'язане з економічною дипломатією.

Економічна привабливість стала каталізатором розвитку міжнародних зв'язків, а турецький бізнес - одним із провідних носіїв національного іміджу. Турецькі компанії активно інвестують у будівництво, промисловість, інфраструктуру та сферу послуг у країнах Балкан, Близького Сходу, Центральної Азії та Африки. Масштабні проєкти, здійснені за підтримки державних інститутів, формують позитивне сприйняття Туреччини як технологічно модерної і економічно потужної держави. Економічні ініціативи доповнюють інші інструменти м'якої сили: будівництво лікарень, шкіл, доріг і стадіонів у країнах-партнерах стає одночасно гуманітарною допомогою, символічним жестом та формою довгострокового впливу [20].

Важливим проявом м'якої сили стала активна дипломатія Туреччини в рамках міжнародних організацій. Туреччина прагне позиціонувати себе як голос «глобального Півдня», адвокат країн, що розвиваються, та посередник у конфліктах. Регулярні саміти, ініційовані Анкарою, платформи міжкультурного діалогу та участь у миротворчих операціях сприяють закріпленню цього іміджу. Особливо помітною стала турецька роль у гуманітарних операціях ООН, у регіональних інституціях ісламського світу та у співпраці з Африканським союзом. Анкара демонструє готовність бути не лише учасником, а й архітектором нових міжнародних форматів, що збільшує її дипломатичну вагу без застосування силових методів.

Окремої уваги заслуговує туристична дипломатія. Туреччина є однією з найпривабливіших світових туристичних дестинацій, і цей статус активно використовується як інструмент м'якої сили. Туризм забезпечує поширення позитивних образів країни через особистий досвід мільйонів відвідувачів. Державні інформаційні кампанії, створення комфортної інфраструктури, розвиток культурних маршрутів та популяризація гастрономії формують стійкі емоційні асоціації з Туреччиною. Туристичний сектор також підтримує економіку, забезпечує робочі місця та розширює взаємодію з міжнародними спільнотами, що посилює довіру до турецької політики та підсилює її зовнішньополітичний вплив.

Застосування м'якої сили нерозривно пов'язане з формуванням нової зовнішньополітичної ідентичності Туреччини. У політичному дискурсі активно поширюється наратив багатовимірної держави, яка поєднує історичну спадщину із сучасною динамікою глобалізованого світу. Замість виключно західної орієнтації Туреччина демонструє прагнення до автономності, що дозволяє їй маневрувати між різними політичними центрами сили. М'яка сила виступає інструментом підтримки цього позиціонування: вона формує образ Туреччини як держави, здатної діяти незалежно, але водночас пропонувати партнерство на основі взаємної вигоди та культурної близькості [24].

Особливу роль у системі м'якої сили відіграє розвиток мережі інституцій, покликаних просувати турецьку культуру, мову та наукові обміни. Інститути на кшталт «Yunus Emre», Турецького агентства зі співробітництва і координації (ТІКА) та фондів, пов'язаних із освітніми програмами, стали інструментами глибокого проникнення в гуманітарні сфери партнерських країн. Їхня діяльність доповнюється роботою державних інформаційних каналів, що забезпечують медійну присутність Туреччини у різних регіонах світу. Через такі структури Анкара не лише поширює власні культурні наративи, але й розбудовує довгострокові механізми співпраці, які залишаються ефективними навіть у періоди політичної напруги.

Ще одним важливим напрямом стала «публічна дипломатія». Вона зосереджена на побудові прямого діалогу з іноземною аудиторією через медіа, міжнародні конференції, державні форуми та глобальні інформаційні кампанії. Туреччина вміло вибудовує свій образ через гуманітарні ініціативи - підтримку біженців, сприяння мирним переговорам, участь у протидії голоду в найбільш вразливих країнах. Публічна дипломатія формує враження країни як активного міжнародного актору, що бере на себе відповідальність за вирішення глобальних проблем, а не лише переслідує власні інтереси. Це підсилює довіру до Туреччини та сприяє розширенню її політичного впливу.

Туреччина також використовує м'яку силу для формування позитивної присутності серед діаспор. Турецькі громади в Європі виступають носіями

культурного зв'язку між Туреччиною та країнами проживання. Анкара підтримує діаспорні організації, культурні центри, освітні програми та релігійні інституції. Такий підхід дозволяє Туреччині не лише зберігати контакт зі своїми громадянами за кордоном, а й формувати політичні канали впливу у європейських державах. Через діаспори Туреччина може доносити свої позиції, підтримувати політичний діалог і зміцнювати двосторонні відносини на громадському рівні.

Попри значні успіхи, використання м'якої сили супроводжується низкою викликів. Одні країни позитивно сприймають турецькі гуманітарні ініціативи, інші ж висловлюють занепокоєння через можливість політичного впливу. Зокрема у Європі часом порушується питання щодо діяльності релігійних інституцій Туреччини, які можуть виконувати політичні функції. У Близькосхідному регіоні культурні програми іноді сприймаються як спроба посилення турецького впливу на тлі історичних суперечностей. Попри це, м'яка сила залишається ефективним інструментом у руках Анкари, оскільки дозволяє діяти у складному міжнародному середовищі без прямого застосування сили [24].

Таким чином, м'яка сила стала одним із ключових інструментів сучасної турецької зовнішньої політики. Вона дозволила Анкарі підвищити свій міжнародний статус, зміцнити економічні й політичні зв'язки, сформувати позитивний імідж та забезпечити довготривалий вплив у стратегічно важливих регіонах. Комбінація культурних, освітніх, гуманітарних і публічних механізмів створила унікальну модель турецької дипломатії, яка продовжує еволюціонувати та адаптуватися до нових глобальних умов.

3.3. Роль Туреччини у міжнародних організаціях

Туреччина займає активну позицію у багатьох міжнародних організаціях, що визначає її роль як регіонального та глобального актора. У сучасній зовнішній політиці країни активність у міжнародних інституціях

виступає ключовим інструментом підвищення авторитету, формування союзів і впливу на глобальні рішення. Участь у цих організаціях дозволяє Туреччині не лише захищати національні інтереси, а й виступати посередником у вирішенні конфліктів, просувати власні цінності та демонструвати відповідальність на міжнародній арені.

Найважливішим компонентом зовнішньополітичної стратегії Анкари є її членство у НАТО, що забезпечує Туреччині доступ до механізмів колективної безпеки. Туреччина входить до альянсу з 1952 року, і її географічне розташування на перехресті Європи та Близького Сходу надає стратегічну важливість у контексті контролю над морськими маршрутами та транзитом енергоресурсів. Членство у НАТО дозволяє Туреччині зміцнювати оборонні можливості, отримувати технологічну підтримку, а також брати участь у миротворчих та спільних військових операціях. Разом із тим, Анкара прагне балансу між виконанням союзницьких зобов'язань і збереженням автономії у регіональних конфліктах, що іноді породжує напруженість у взаєминах із іншими членами альянсу.

Не менш значущою є роль Туреччини в Організації Об'єднаних Націй (ООН). Анкара активно підтримує миротворчі місії, зокрема у регіонах Близького Сходу та Африки. Турецькі війська та поліцейські контингенти беруть участь у миротворчих операціях у Косово, Ліберії, Сьєрра-Леоне та інших країнах, що демонструє готовність Туреччини брати на себе відповідальність за підтримку глобальної стабільності. Крім військового внеску, Туреччина активно використовує дипломатичні інструменти в ООН, просуваючи власні ініціативи з розвитку, боротьби з бідністю, управління міграційними потоками та гуманітарної допомоги. Особливу увагу Анкара приділяє питанню прав мусульманських громад у світі, формуючи позицію «голосу Півдня» у рамках глобальної дипломатії [27].

У регіональному контексті Туреччина активно залучена до діяльності Організації ісламського співробітництва (ОІС). Як одна з провідних членів організації, Анкара використовує платформу для підтримки культурних,

економічних і політичних зв'язків із державами мусульманського світу. Туреччина виступає ініціатором гуманітарних та освітніх проєктів, що підвищує її вплив і авторитет серед країн-членів. ОІС дозволяє Анкарі координувати позиції щодо ключових міжнародних питань, відносин із великими державами та вирішення конфліктів у мусульманському світі.

Економічна дипломатія Туреччини проявляється через участь у Світовій організації торгівлі (СОТ) та Міжнародному валютному фонді (МВФ). Анкара прагне забезпечити сприятливі умови для розвитку власної економіки, участі у глобальних ланцюгах постачання та захисту національних інтересів у сфері торгівлі. Активна присутність у міжнародних економічних структурах дозволяє Туреччині не лише адаптувати внутрішню економічну політику до глобальних стандартів, а й брати участь у формуванні правил міжнародної торгівлі, що посилює її статус економічно впливової держави.

Ключовим напрямом зовнішньої політики Туреччини є її участь у регіональних організаціях. Анкара відіграє помітну роль у Чорноморській економічній співпраці (ЧЕС) та Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), що надає їй можливість впливати на економічний розвиток та безпекові процеси у регіоні. Через ці платформи Туреччина просуває власні транспортні й енергетичні проєкти, сприяє розвитку торгівлі та інвестиційних зв'язків, а також формує мережу стратегічного партнерства з сусідніми державами.

Важливим аспектом діяльності Анкари у міжнародних організаціях є використання дипломатичних платформ для просування національних цінностей і стратегічних пріоритетів. Туреччина активно взаємодіє з державами, що розвиваються, формуючи мережі впливу, реалізуючи гуманітарні програми та поширюючи культурні ініціативи. Особливу увагу Анкара приділяє регіонам, де історично та культурно присутня османська спадщина, що дозволяє їй зміцнювати позиції у дипломатичних, економічних та культурних питаннях [27].

У рамках міжнародних організацій Туреччина демонструє гнучкість та адаптивність, що дозволяє їй поєднувати традиційну державну дипломатію з елементами м'якої сили. Анкара обережно маневрує між союзниками та суперниками, одночасно зміцнюючи власний авторитет і вплив у різних частинах світу. Це дає змогу Туреччині позиціонувати себе як незалежного, але відповідального актора, здатного діяти на глобальному та регіональному рівнях, просуваючи власні інтереси через багатосторонні механізми.

Особливої уваги заслуговує участь Туреччини у процесах євроатлантичної інтеграції та співпраці з Європейським Союзом (ЄС). Анкара прагне активного залучення до політичних, економічних і безпекових структур ЄС, використовуючи свої дипломатичні та економічні важелі. Хоча процес членства в ЄС залишається тривалим та проблемним, Туреччина демонструє готовність до впровадження реформ, гармонізації законодавства і стандартів, що відповідають європейським. Паралельно Анкара застосовує м'які методи впливу, просуваючи культурні, освітні та гуманітарні проекти, що зміцнюють імідж Туреччини як надійного партнера. Особливе значення має співпраця у сфері міграційної політики, де Туреччина виступає посередником у питаннях контролю потоків біженців, співпрацюючи з європейськими інституціями та міжнародними агентствами.

На регіональному рівні Туреччина демонструє активну роль у Середземноморській ініціативі та Організації чорноморського економічного співробітництва, де вона виступає модератором економічного розвитку, безпекових консультацій та енергетичних проєктів. Через участь у цих організаціях Туреччина формує стратегічні партнерства з ключовими регіональними державами, координує дії у сфері енергетики та транспорту, а також сприяє стабілізації політичної ситуації у прикордонних зонах. Ця активність забезпечує Анкарі можливість формувати регіональні порядки денні та просувати власні економічні та політичні пріоритети.

Не менш значущим є внесок Туреччини у глобальні гуманітарні ініціативи через участь у Міжнародному комітеті Червоного Хреста,

ЮНЕСКО, Всесвітній продовольчій програмі ООН та інших міжнародних агенціях. Анкара активно підтримує проєкти з розвитку освіти, охорони здоров'я, боротьби з голодом та надання допомоги біженцям, що дозволяє зміцнювати імідж країни як відповідального міжнародного актора. У цих організаціях Туреччина об'єднує ресурси державних і приватних структур, що підвищує ефективність її гуманітарних операцій та посилює дипломатичну присутність у стратегічно важливих регіонах [23].

Важливою складовою участі Туреччини у міжнародних організаціях є її прагнення до багатовекторності у зовнішній політиці. Анкара підтримує партнерські відносини з державами Західної Європи, США, країнами Близького Сходу, Центральної Азії та Африки. Використовуючи платформи міжнародних організацій, Туреччина зберігає баланс між різними регіональними центрами впливу, зменшує ризики ізоляції та підвищує стратегічну автономію. Такий підхід дозволяє Туреччині одночасно брати участь у глобальних процесах і захищати власні національні інтереси.

Значну роль у турецькій зовнішній політиці відіграють міжнародні конференції та форуми, організовані під егідою різних інституцій. Анкара активно використовує такі платформи для просування національних ініціатив, обміну досвідом, створення партнерських мереж і формування альянсів. Це дозволяє Туреччині позиціонувати себе не тільки як виконавця рішень міжнародних організацій, а й як активного ініціатора політичних і економічних процесів на глобальному рівні.

Необхідно відзначити, що Туреччина успішно поєднує участь у формальних структурах з використанням «м'якої сили», що включає культурну, освітню, гуманітарну та публічну дипломатію. Така інтеграція дозволяє Анкарі розширювати вплив на партнерські держави, створювати позитивний імідж і забезпечувати довгострокове стратегічне співробітництво. Участь у міжнародних організаціях також сприяє формуванню стабільної зовнішньополітичної платформи для вирішення конфліктів, розвитку економіки та посилення безпекових позицій Туреччини [23].

Таким чином, Туреччина успішно поєднує традиційну державну дипломатію з механізмами м'якої сили та активною участю у міжнародних організаціях. Це дозволяє їй зміцнювати міжнародний авторитет, просувати національні інтереси, впливати на регіональні та глобальні процеси, а також формувати позитивний імідж країни у світі. Стратегія активної участі в міжнародних структурах демонструє прагнення Туреччини бути не лише регіональним лідером, а й глобально значущим політичним та економічним актором.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Аналіз зовнішньої політики Туреччини демонструє її еволюцію від традиційної кемалістської моделі до комплексного застосування інструментів «м'якої сили», що дозволяє країні поєднувати військові, економічні, культурні та гуманітарні важелі впливу. Після Другої світової війни Туреччина розвивала дипломатичні зв'язки в рамках західних структур безпеки та економіки, вступивши до НАТО, зміцнивши економічну стабільність та закріпивши позицію регіонального гравця. Водночас країна зберігала баланс між західною орієнтацією та прагненням до автономії у власній зовнішній політиці, що стало передумовою сучасного багатовекторного підходу.

Перехід від кемалістської моделі до концепції «м'якої сили» включає активне використання культурної, освітньої, гуманітарної та медійної дипломатії. Турецькі телесеріали, освітні програми для іноземних студентів, діяльність культурних центрів та релігійних установ сприяють формуванню позитивного іміджу країни, поширенню турецької культури та створенню мережі лояльних партнерів. Ці інструменти дозволяють Анкарі впливати на міжнародну аудиторію без прямого застосування силових методів, формуючи стабільну платформу для політичного та економічного співробітництва.

Внутрішні політичні процеси значною мірою визначають зовнішньополітичний курс Туреччини. Посилення урядової коаліції, зміцнення президентської влади та розвиток націоналістичних та релігійно-орієнтованих політичних сил впливають на пріоритети у регіональній політиці, участь у міжнародних організаціях та відносини з ключовими державами. Водночас економічний розвиток, модернізація інфраструктури та зростання міжнародної торгівлі дозволяють поєднувати жорстку та м'яку складові зовнішньої політики, збільшуючи стратегічну автономію Анкари.

Пропозиції щодо розвитку зовнішньої політики Туреччини:

Розширення культурної та освітньої дипломатії: активніше просування турецької культури, мови та освітніх програм у країнах Балкан, Центральної

Азії та Близького Сходу для зміцнення довгострокових партнерських відносин.

Посилення регіональної економічної співпраці: розвиток інфраструктурних та енергетичних проєктів у Чорноморському регіоні, на Близькому Сході та у Середземномор'ї як інструментів економічного впливу.

Активізація гуманітарних ініціатив: збільшення ресурсів на міжнародну допомогу, підтримку біженців та розвиток медичних і освітніх проєктів у регіонах кризи.

Підвищення ефективності участі у міжнародних організаціях: координація дій із союзниками та партнерськими державами для більшого впливу на глобальні рішення, зміцнення дипломатичних каналів у багатосторонніх форматах.

Збалансована стратегія безпеки: поєднання участі у військово-політичних союзах, таких як НАТО, із гнучкою регіональною політикою, що забезпечує стратегічну автономію та мінімізує конфлікти інтересів.

Активна морська політика: подальший розвиток концепції «Блакитної батьківщини», що дозволяє зміцнити позиції Туреччини у сфері морської безпеки та енергетичних маршрутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аулін О.А. Інтеграційні пріоритети Турецької Республіки у контексті реалізації концепції неоосманізму. Інтеграційні процеси в Азії та Африці як складова світового історичного розвитку (кінець ХХ – початок ХХІ століття). Монографія. Київ, 2022. С. 155–169.
2. Кияниця Л.Л. Зовнішня політика Туреччини в контексті «Арабської весни»: від ізольованої держави до претендента на регіональну гегемонію. Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2014. Т. 160. С. 49–53.
3. Клиненко, О. В., Матійчик, Я. П.. 2003. "Балто-Чорноморський союз (БЧС)." Енциклопедія Сучасної України, редкол. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін., т. 2. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-40182>
4. Мавріна О. Стратегічне партнерство в зовнішньополітичній практиці Туреччини. Сходознавство. 2012. № 59. С. 48–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhodoz_2012_59_8.
5. Машевський О. Вплив європейської інтеграції на формування зовнішньої політики Турецької республіки. Європейські історичні студії : електронний журнал. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/oleg-mashevskij-andrij-bojko-vplyv-yevropejskoyiintegratsiyi-na-formuvannya-zovnishnoyi-polityky-turetskoyi-respubliky>.
6. Метельова Т.О. Трансформація політики пам'яті в умовах глобалізації (на прикладі Туреччини та Індії). Проблеми всесвітньої історії. 2018. № 1. С. 134–153.
7. Мощенко О. Пріоритетні напрями зовнішньої політики Туреччини у Близькосхідному регіоні. Стратегічні пріоритети. 2013. № 4. С. 183–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_4_26.
8. Мхитарян Н.І. Участь Турецької Республіки в інтеграційних процесах: інституційний та безпековий аспекти. Інтеграційні процеси в Азії та

Африці як складова світового історичного розвитку (кінець ХХ – початок ХХІ століття). Монографія. Київ, 2022. С. 170–198.

9. Рудь І. М. Балто-Чорноморський союз як вісь безпеки України: реалії та перспективи розвитку. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. 2023. № 2 (58). С. 86–91. Режим доступу: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2\(58\).285608](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2(58).285608)

10. Рукомеда Р.М. Реалізація основних положень концепції Ахмета Давутоглу у зовнішній політиці Туреччини. Стратегічні пріоритети. 2014. № 1. С. 187–192.

11. Срібняк І.В. Кіпрська проблема у зовнішній політиці Греції та Туреччини: історичний досвід і сучасний стан. Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies. 2013. Vol. IV. P. 309–322.

12. Стрільчук Л. В. Близький Схід у системі геополітичних координат: виклики та загрози. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. С. 98. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18153>

13. Чубрикова О.О. Зовнішньополітична стратегія Туреччини до 2023 р. у програмних документах Партії справедливості та розвитку. Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». 2013. № 29. С. 26–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2013_29_7.

14. Чубрикова О.О. Євроінтеграційна мета в концепції сучасної зовнішньої політики Туреччини: переосмислення руху до Європейського Союзу в 50-ту річницю підписання угоди про асоціацію. Науковий вісник Дипломатичної академії України. Серія «Історичні науки». 2013. № 20(1). С. 44–51.

15. Чубрикова О.О. Розвиток демократії в Туреччині у 2002–2012 роках: зовнішньополітичний аспект. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2015. № 22(1). С. 80–85.

16. Шокола Ю.О. Безпекова політика Туреччини в Чорноморському регіоні у постбіполярну добу // Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців. 2021. Вип. 5. С. 166.
17. Davutoğlu A. Turkey's Zero-Problems Foreign Policy. Foreign Policy. 2010. May 20. URL: <http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreignpolicy>.
18. Grigoriadis I. The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. April 2010. 12 p. URL: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2010/05/%CE%9A%CE%95%CE%99%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%95%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3-8_2010_IoGrigoriadis1.pdf.
19. Jones D. Recep Tayyip Erdogan. Securitising Turkish foreign policy: Turning back the clock. Qantara. 20.09.2017. URL: <http://en.qantara.de/content/recep-tayyip-erdogan-securitisingturkish-foreign-policy-turning-back-the-clock>.
20. Lindenstrauss G. Is Turkey Returning to the “Zero Problems” Policy? The Institute for National Security Studies. 2013. URL: <http://www.inss.org.il/publication/is-turkey-returningto-the-zero-problems-policy>.
21. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey : Article by Ahmet Davutoğlu H.E. published in Foreign Policy magazine. URL: http://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-ahmetdavutoglu-published-in-foreign-policy-magazine-_usa_-on-20-may-2010.en.mfa.
22. Oğuzlu T. Turkish Foreign Policy in the Shadow of the Ukraine War // Turkish Policy Quarterly. 2022. № 77. P. 8-9.
23. Political Vision 2023. Official site of AK Parti. URL: http://www.akparti.org.tr/english/akparti/2023-political-vision#bolum_.
24. Turkey is no longer an EU candidate, MEP says. Euronews. URL: <http://www.euronews.com/2017/04/10/turkey-is-no-longer-an-eu-candidate-mep-says>.

25. Turkey's Patchwork Foreign Policy. Between Islamism and Pragmatism. Majala. 07.2017. URL: <http://eng.majalla.com/2017/07/article55253999/turkeys-patchwork-foreign-policy>.

26. Vira V. The Neo Ottomans: Looking East without Looking Back Foreign Policy Journal. 2010. June 15. URL: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2010/06/15/the-neoottomanslooking-east-without-looking-back>

27. Wastnidge E. Imperial Grandeur and Selective Memory: Re-assessing Neo-Ottomanism in Turkish Foreign and Domestic Politics. Middle East Critique. January 2019. Vol. 28(3). P. 1–22.